

Jan Załęski

"Christi Abstieg ins Totenreich und das Läuterungsgericht an den Toten. Eine bibeltheologisch-dogmatische Untersuchung zum Glaubensartikel "descendit ad inferos"", Heinz-Jürgen Vogels, Freiburg-Basel-Wien 1976 : [recenzja]

Collectanea Theologica 55/4, 169-171

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

mencie do innych grup ludzi, aniżeli miało to miejsce we fragmencie wcześniejszym. Paweł nie pozostawia wątpliwości, że w 7, 17—24 zwraca się do obrzezanych i nieobrzezanych oraz wolnych i niewolników.

Część czwarta (s. 201—251) poświęcona jest problemowi dziewictwa (7, 25—38). Słusznie autor recenzowanej książki opowiada się za tymi autorami, którzy termin „dziewica” odnoszą do dziewczyny zaręczonej, czyli narzeczonej (rozdz. 15). W rozdziale 16 zwraca autor uwagę na 2 charakterystyczne wyrażenia „przemówienia” Pawła do dziewic: „obecne utrapienia” i „udręki w ciele”, w których dostrzega rysy eschatologicznego przepowiadania Ewangelii. Ostatni rozdział tej części (17) poświęca autor uwagom Pawła zawartym w 7, 29—35. Fragment ten stanowi pod pewnym względem jednodość literacką. Nazywa go sekcją dydaktyczną. Można rzeczywiście dostrzec w niej pouczenia, które wskazują na motywy rezygnacji z pewnych rzeczy. Są nimi: czas krótki, przemijalność świata i chęć oszczędzenia utrapień.

Dociekania autora zamyka bardzo krótka część piąta książki (s. 253—262), w której zajmuje się problemem nowego małżeństwa wdów (7, 39—40). Apostoł raz jeszcze potwierdza naukę o nierozzerwalności małżeństwa za życia obojga małżonków. Nie zabraniając w zasadzie drugiego małżeństwa owdowiałej kobiecie, Paweł radzi jej jednak od siebie, by tego nie czyniła.

Na końcu książki znajduje się bibliografia, indeks autorów cytowanych w pracy i wykaz ważniejszych słów greckich (s. 263—280). Przed wykazem bibliograficznym zastrzega się autor w specjalnej nocie, że podaje prace tylko najczęściej cytowane. Trudno stawiać w tej sytuacji zarzut pominięcia niektórych pozycji.

Wyżej wspomniane uwagi krytyczne nie pozbawiają recenzowanej książki ogromnej wartości. Jest ona z pewnością warta zainteresowania. Dostrzega się u autora konsekwentne realizowanie myśli od początku do końca według przyjętych na początku zasad. Bierze się ją do ręki tym chętniej, że jest napisana łatwym językiem. Nie każdy posiada umiejętność pisania prostym językiem o rzeczach trudnych.

ks. Jan Załęski, Warszawa

Heinz-Jürgen VOGELS, *Christi Abstieg ins Totenreich und das Läuterungsgericht an den Toten. Eine bibeltheologisch-dogmatische Untersuchung zum Glaubensartikel „descendit ad inferos”*, Freiburg-Basel-Wien 1976, Verlag Herder, s. 267 (*Freiburger Theologische Studien* 102).

Książka ukazała się na rynku księgarskim już dziewięć lat temu, a mimo to nie została dostrzeżona, a dokładniej mówiąc — nie doczekała się recenzji u nas. Zasluguje na uwagę nie tylko dlatego, że autor zajmuje się najtrudniejszymi chyba do interpretacji tekstami NT, ale także ze względu na ich wszechstronne potraktowanie, co widać w podtytule. Jak wynika z przedmowy, jest to praca doktorska obroniona w 1974 r. w Moguncji, a opublikowana dwa lata później.

Autor przedstawia wyniki swoich badań w dwóch, objętościowo nierównych, częściach książki. W pierwszej części (s. 13—179) zajmuje się autor biblijnymi podstawami nauki o „zstąpieniu do piekieł” Chrystusa. Część druga (s. 181—246) podaje jej dogmatyczne rozwinięcie.

W części pierwszej zajmuje się autor dwoma podstawowymi tekstami nauki o „zstąpieniu do piekieł” Chrystusa, czyli 1 P 3, 19 i 1 P 4, 6. Omawianiu pierwszego z tych tekstów poświęcone są dwa pierwsze rozdziały książki. Zapoznanie się z wynikami badań autora ułatwia kilkupunktowe streszczenie na końcu pierwszego i drugiego rozdziału. Z pewnym rozczarowaniem stwierdzamy, że w dalszych rozdziałach brak tego rodzaju streszczeń. O ile jest to zrozumiałe w drugiej części książki, gdzie mamy do czy-

nienia z przeglądem historii dogmatu *descensus da inferos* (rozdz. 6) oraz dość krótkim rozdziałem 7, podzielonym jeszcze na kilka podpunktów, to staje się to zupełnie niezrozumiałe w dalszych dwóch rozdziałach (3 i 4) pierwszej części książki i zdradza pewną niekonsekwencję autora. Brak takiego streszczenia w 5 rozdziale pierwszej części można ewentualnie uzasadnić podobnie do tego, jak to zrobiliśmy w przypadku drugiej części książki.

Niemniej trzeba powiedzieć, że mamy do czynienia w pierwszej części książki z następującym, konsekwentnie realizowanym schematem rozumowania: szczegółowe omawianie problemów 1 P 3, 19 (rozdz. 2) i 1 P 4, 6 (rozdz. 4) poprzedza autor solidnymi rozważaniami wprowadzającymi na temat odnośnych tekstów (rozdz. 1 i 3). Całość pierwszej części zamyka rozdział 5 biblijno-teologicznym podsumowaniem.

W rozdziale pierwszym (s. 15—87) posługując się analizą historii form autor dochodzi do wniosku, że 1 P 3, 19 nie należy do znanych w NT formuł wiary ani nie jest komentarzem do występujących w 3, 18 formuł o śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa, lecz zawiera relację o chrystologicznym działaniu zbawczym, które przejawia się w takich faktach chrystologicznych jak śmierć, zmartwychwstanie, wniebowstąpienie, zasiadanie po prawicy Ojca i przyjście na sąd. 3, 19 wkomponowany jest w schemat parenetyczny (3, 17—4, 1), którego myślą przewodnią jest potrzeba naśladowania Chrystusa w cierpieniu wraz z gotowością do życzliwości i przebaczenia. Tak rozumiany ów wiersz dobrze pasuje do kontekstu bezpośredniego poprzedzającego, gdzie mowa jest o cierpieniu i śmierci za niesprawiedliwych, i do kontekstu bezpośrednio następującego, gdzie mowa jest o ratowaniu ludzi z czasów Noego i z czasów współczesnych przez chrzest (3, 20—21). Jako możliwe źródła dla 1 P 3, 19 wskazuje autor książki tekst J 5, 25nn, gdzie mowa jest o tym, że umarli usłyszą głos Syna Bożego oraz Łk 12, 58n, gdzie mowa jest o możliwości wtrącenia do więzienia. Tym samym wyklucza jako możliwe źródło apokryf grecki Henocha, gdzie mowa jest o karze więzienia na upadłych aniołów.

W drugim rozdziale (s. 88—141) przechodzi autor do szczegółowej egzegezy poszczególnych słów w. 19. Nie pomija także kontekstu najbliższego (3, 20—22), choć ze zrozumiałych względów traktuje je bardzo pobieżnie. Znajdujemy tu odpowiedź na szereg nasuwających się pytań przy czytaniu 1 P 3, 19. Pierwsze z nich stanowi właściwe zrozumienie przyimka *en* (w) z zaimkiem względnym *ho* (którym). Można — zdaniem autora — przetłumaczyć to greckie wyrażenie jako spójnik, czyli oddać to po polsku przez „przy czym, przy tym” (*wobei, dabei*) lub po prostu „tak, tak więc” (*so*). Brzmi to lepiej niż tłumaczenie w BT — „w nim”, zwłaszcza że termin „Duch” z 3, 18 wcale nie musi być równoznaczny z duszą Chrystusa. Na pytanie, co głosił Chrystus „duchom zamkniętym w więzieniu”, odpowiada autor jednoznacznie: zbawienie. Na taki wniosek pozwala 1 P 4, 6. Ewangelię głoszone „duchom”, czyli duszom ludzi zmarłych, „Więzienie” wreszcie to nie piekło, ale miejsce, w którym owe duchy oczekiwały zbawienia.

Trzeci rozdział (s. 142—159) poświęca autor omówieniu zagadnień wprowadzających, związanych z 1 P 4, 6. Wskazuje więc na kontekst poprzedzający (4, 1—5) oraz na związek tego wiersza z 3, 19. Rozważa wreszcie pytanie, czy przepowiadanie Ewangelii umarłym (4, 6a) może w jakimś sensie sugerować sąd ostateczny (4, 6b)? Odpowiedź wypada przecząco.

Rozdział czwarty (s. 160—169) pomija początkowy fragment 4, 6 o głoszeniu Ewangelii umarłym, o czym była mowa już wcześniej, a przechodzi od razu do wyjaśnienia takich wyrażen jak „aby podlegli sądowi” (*hina krithosi*), „jak ludzie w ciełe” (*sarki, kata anthropous*), „żyli jednak w Duchu — po Bożemu” (*zosi kata theon pneumatii*). Sąd, o którym tu mowa, ma charakter przejściowy i oczyszczający człowieka. Przez rzeczownik *sarks* (człowiek) należy rozumieć całego człowieka z jego zdolnością do popełnia-

nia grzechów. Tego rodzaju właściwość podlega sądowi także po śmierci człowieka. Jak wyrażenie *sarks* ma na uwadze ludzką i grzeszną zarazem egzystencję człowieka, tak wyrażenie *zosi kata ton theon pneumatī* (żyli w duchu — po Bożemu) uwzględnia jego nadnaturalny wymiar jako istoty obdarzonej łaską.

W piątym rozdziale (s. 170—179) pierwszej części książki dokonuje autor biblijno-teologicznego podsumowania swoich dotychczasowych rozważań w zestawieniu z innymi tego typu wypowiedziami NT (np. Ap 1, 18; Rz 7, 24—8, 4; J 5, 27 itp.). Można to tak streścić w jednym zdaniu: dzięki zstąpieniu Chrystusa do otchłani otworzyła się możliwość oczyszczenia dla niesprawiedliwych umarłych zarówno przed, jak i po Chrystusie.

Druga część książki poświęcona jest dogmatycznemu rozwinięciu prawdy o „zstąpieniu do piekieł” Chrystusa. Cały rozdział szósty (s. 183—235) prezentuje naukę o tym dogmacie w jej historycznym rozwoju. Mamy też ukazane różne motywy jako elementy konstytutywne nauki o „zstąpieniu do piekieł” Chrystusa. Są nimi: biblijny motyw przepowiadania oraz motyw chrztu i walki. W ostatnim wreszcie, siódmym rozdziale (s. 236—246) podejmuje autor próbę usystematyzowania nowego spojrzenia na dogmat o „zstąpieniu do piekieł” Chrystusa. U podstaw tworzącej się tradycji dogmatu o zstąpieniu Jezusa do otchłani leżały dwa motywy biblijne: motyw przepowiadania i wiara w wyzwolenie sprawiedliwych Starego Przymierza. Mając to na uwadze tak można krótko streścić naukę zawartą w dogmacie o „zstąpieniu do piekieł” Chrystusa: zbawienie sprawiedliwych umarłych Starego Przymierza; zbawienie niesprawiedliwych umarłych w przeszłości, a oznaczonych tu jako „nieposusznych” (3, 20); sąd nad przedchrześcijańskimi umarłymi nie jest sądem jednorazowym, lecz będzie się powtarzał; dla dusz zbawionych nie ma żadnego stanu przejściowego, istnieje on natomiast dla „dusz niesprawiedliwych”, które będą mogły przeżyć zmartwychwstanie dopiero po ich oczyszczeniu.

W dwustronicowym dodatku (s. 247—248) dotyka autor na marginesie dotychczasowych rozważań problemu apokatastazy, czyli obdarzenia łaską wszystkich przedchrześcijańskich grzeszników. Z tekstów 1 P 3, 19 i 4, 6 wynika jedynie — stwierdza autor — ofiarowanie zbawienia i przebaczenia grzesznikom z czasów potopu, a prawdopodobnie także wszystkim przedchrześcijańskim umarłym, jak również żyjącym (3, 18).

Trzeba powiedzieć, że książki tej nie czyta się łatwo. Jest napisana dość trudnym językiem. Po części da się to wyjaśnić dużym stopniem trudności podejmowanego tematu. Mimo to książka godna jest polecenia polskiemu czytelnikowi, zwłaszcza że w ostatnich latach nie ukazało się zbyt wiele opracowań tego trudnego tematu. W Polsce natomiast ostatnie opracowanie monograficzne na ten temat ukazało się w 1939 r. Mowa tu o książce S. Kowalskiego pod tytułem *Zstąpienie Jezusa Chrystusa do piekła według doktryny św. Piotra*.

ks. Jan Załęski, Warszawa

Günter KRINETZKI, *Kommentar zum Hohen Lied, Bildsprache und theologische Botschaft*, Frankfurt a. M. — Bern 1981, Verlag Peter D. Lang, s. 310 (*Beiträge zur biblischen Exegese und Theologie* t. 16).

Günter Krinetzki, profesor egzegezy Starego Testamentu i języka hebrajskiego na katolickim wydziale uniwersytetu w Passawie, zajmuje się Pieśnią nad Pieśniami od ponad dwudziestu lat. Jego ważniejsze prace z tego zakresu: *Das Hohe Lied, Kommentar zu Gestalt und Kerygma eines alttestamentlichen Liebesliedes*, Düsseldorf 1964 (*Kommentare und Beiträge zum Alten und Neuen Testament*); *Die erotische Psychologie des Hohen Liedes*, *Theologische Quartalschrift* 150(1970) 404—416.